

---

fra Ante PERKOVIĆ

ISKUSTVO ŽRTVE I MUČENIŠTVA

Pri pomisli i spominjanju mučeništva i žrtve kao kršćaninu i svećeniku odmah su mi na pameti mučenici za vjeru iz povijesti Crkve (kršćanstva), zapamćeni, označeni, u kalendar uneseni i kao primjeri svjedočanstva (svjedočenja) preporučeni za nasljedovanje. I kakve to ima veze s onim što smo proživjeli u Domovinskom ratu? Znamo i to da su mnogi ljudi kroz povijest proživjeli teška mučeništva zbog odanosti nekoj ideji, ideologiji ili još banalnijoj stvari ili čak zbog neke gluposti ili čiste naivnosti i ludosti.

Gdje sam tu ja sa svojim iskustvom žrtve i mučeništva? Gdje su tu branitelji i svi prisutni u Vukovaru u vrijeme njegova pakla, tj. mučeništva i žrtve, progonstva i povratka?

Nema sumnje da govoriti o ratu, a ne govoriti o žrtvi i mučeništvu gotovo nije moguće na ovaj ili onaj način. Bez obzira na njegove uzroke, rat je nasilje i ratni sudionici, posredni ili neposredni, uvijek su veće ili manje žrtve. Žrtva je muka, pa su oni tako i dionici muke i mučeništva, pogotovo kad se zbog specifične agresije i agresora nije ni moglo potpuno odvojiti nacionalno i vjersko. Mislim na izrazito napadano i uništavano ono što je hrvatsko, ali, nadasve, i vjersko.

Prema pozivu i ponudi teme pomislio sam da i nemam pravo o tome govoriti kao o vlastitu iskustvu jer sam uvjeren da nisam bio žrtva, a niti sam izričito bio mučen, dakako u odnosu na druge koji su to zaista bili sve do onesposobljavanja za normalan život, pa i do same smrti. Često sam znao reći onima koji su me kao „mučenika“ prokazivali da nisam ni fizički ni psihički oštećen, dapače možda sam duhovno i ojačan. Tako sam mislio imajući pred očima samo one teže ili najteže oblike mučeništva. Ali zapravo sve što je narušilo lijep, normalan i kvalitetan život bilo je za mene i za druge žrtva i mučeništvo.

Ipak, malo bolje promišljajući o toj stvari pod tim vidom, ne mogu se isključiti iz tih stanja i iz vlastitog isku-

stva, a napose kao svjedok tuđe žrtve i mučeništva, jer sam ne samo promatrao nego i suosjećanjem, razumijevanjem tuđe muke i mučeništva bio njihov dionik.

Dar Duha Svetoga, od onih sedam darova je i mudrost koju se ovako tumači: „mudar“ je čovjek sposoban razlikovati važno od nevažnoga u životu; sposoban je uživjeti se u drugoga i iznutra „vidjeti“ i „čuti“ ono najdublje u njemu; „mudar“ je čovjek sposoban u Božjem svjetlu „gledati“ i „prosudivati“ cjelokupnu stvarnost. U psihologiji to je empatija. Empatija je nesusjesno znanje o tome što drugi osjeća. Ona pripada izvornim osobinama ljudske duše. Kada neko kaže „osjećam tvoju bol“, to u većini slučajeva nema doslovno značenje, ali britanski stručnjaci tvrde da postoje ljudi koji imaju izražen osjećaj empatije te mogu osjetiti čak i tuđi dodir.

Samo par primjera. Logoraš, zamišljen i tjeskoban, reče mi: „Iz naručja su mi uzeli dijete koje je uzela žena, a već je jedno u naručju imala, i odveli me...“ Gledajući njega, u njegovim očima bol duše, u nemoći i neznanju o sudbini žene i djece, živio sam s njegovim problemom. Kad god bih sreo njegov upitan i tjeskoban pogled, i moju je dušu probo mač boli. Ili pak s nemoćnim ranjenicima, starcem sa žicama u polomljenim nogama koji u noći u svojoj nemoći obavlja malu nuždu u moju čizmu. „Tromblonove suze“ (Petar Janjić) ... ranjen i nemoćan ali živ, blagoglagoljiv, prkosan i svojevoljan, ipak kad nitko nije gledao, sjedeći, naslonjen glavom na zid, niz obraz su mu curile suze. Tad sam mu u srcu bio najbliži. I meni je nešto stisnulo grlo i oči se napunile suzama. Marko Plečković u jednom stanju, zaudarao je od otvorenih rana, zna opsovati, pa i Boga. Na moj prijekor on će – „Pater, kad god opusjem opalite mi šamar.“ Još sam više ušao u njegovu nemoć i shvatio da mu u žrtvi moram biti što bolja potpora. Služio sam mu... Boljelo je toliko ponižavanje i maltretiranje nemoćnih ali hrabrih branitelja na kojima se uživljavaju „heroji“ koji su pucali, granatirali nesmiljeno s velike distance ili „skidali“ snajperom, kako reče jedan od naših stražara: „U Vukovaru snajperom nisam birao.“ Dakle, sve što mu je došlo u dalekovid i domet.

Još i danas mi je žao što nisam prišao branitelju koji se vratio s „ispitivanja“, očito s dobrom porcijom batina, da mu pokažem kako sam s njim i uza nj. Naime, ušao je oficir niže klase i povikao: „Kobac!“ Nitko ništa. On ponovo: „Kobac!“ Nakon što se nitko nije javio, pročitao je ime Ivan N. (nisam zapamtio prezime). Javio se dotični. „Što se ne javiš?“ „Pa javio sam se kad ste me prozvali“, reče ovaj. Odveo ga je. Drugi dan je isti oficir ponovo ušao i povikao: „Kobac!“ Ivan se odmah oglosio, a ovaj će podlo i prkosno: „Vidiš da znaš kako se zoveš!“

Ipak, nije bilo jednostavno svaki čas slušati silne eksplozije, gledati kako se ruši ono što su dobri i vjerni ljudi kroz vjekove gradili ili u zadnje vrijeme gradeći teško svoju kuću i svoju crkvu. Izlagati se pogibiji ili ranjavanju, gledati one koji su tu sudbinu doživjeli. Trudeći se zadržati ravnotežu duha, ipak je znalo provreti u meni.

U jedno doba, ne znam što je bilo, ali u meni je nešto htjelo eksplodirati, mislio sam da ću skočiti na prozor koji je bio ponad mene, istina visoko, uhvatiti se za rešetke i urlati. Jedno nutarnje razdiranje i napetost. Uplašio sam se toga što mi se događa. No molitva i voda vratile su mi mir. Nešto mi se slično dogodilo po povratku u Vukovar na primopredaji ovog teritorija u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske 15. siječnja 1998. godine. Srpska je mladost igrala kolo, a s naše strane pet tamburaša iz Vinkovaca. Da nisam bio u habitu, kako predstavljam Crkvu, bio bih iz sredine kinodvorane u Borovu naselju, gdje se to odvijalo, uzviknuo: „Gdje je naša vukovarska mladost da igra kolo?!“

Nakon razmjene u zračnoj luci Pleso i primanja u Saboru, pri silasku na Kaptol zaustavio sam se na Kamenitim vratima, kleknuo i gotovo počeo ridati. Plakao sam. Valjda mi je u svijest došlo najednom sve ono što sam vidio i proživio s gradom i njegovim ljudima.

Poslije rata, u vrijeme progonstva i povratka, koliko smo znali i mogli prolazili smo žrtvu i mučeništvo. Ponajprije smještaji u neadekvatan prostor za broj osoba u njemu. Na primjer, dvadeset soba po četiri ili pet osoba na tri zahoda i tri tuša, gotovo poluotvorena. Živjeti bez svojega najdražega, posebno nenadoknativ gubitak djeteta... Plakali smo i u svatovima misleći na one kojih nema, a trebali bi biti dionici takvih događanja. Duša me boljela kad sam morao naše mlade obitelji, koje su dočekale svoju državu, voziti u zračnu luku da sele u Australiju jer se ovdje ne može normalno živjeti.

Svakako da se proživljavanjem ratne zbilje, nedjela, zloće, nasilja, ranjavanja, rušenja i ubijanja, žrtva i mučeništvo može uvećati do nepodnošljivosti, ili umanjiti barem nešto od toga gotovo do igre. Ne biti neozbiljan a niti paničar i tragičar. Težio sam ravnoteži u prosuđivanju i ponašanju. Katkada su situacije nalagale muk i suzu, zagrljaj i oslonac.

U skloništu u Radićevoj ulici: „Pater Ante, Ivica je poginuo“, rekla je Janja Varenica. S njima sam bio vezan od prvih svećeničkih godina u Vukovaru... Bolnica, ranjeno mlado i staro, muško i žensko, poznati i nepoznati..., mlađići bez ekstremiteta..., dovoljna je bila samo prisutnost koja je izražavala podršku i suosjećanje, gdje su riječi same

po sebi izostale. Ponekad riječi ohrabrenja, utjehe i nade, pa i onda kada ni sam nisam imao puno razloga za to.

Ponekad su smijeh i šala bili pravi lijek: na povik patera Ivana „Bježimo u podrum!“, odvratio sam: „Mika, hoćemo li stići...?“ Nakon pada granate ni metar i pol od patera Slavka, koga je zrak ili detonacija bacila na pod i svi su se geleri iznad njega sasuli u zid. Svi smo se smijali kako je plivao na suhom i tražio naočale koje su mu u padu odletjele. Granata je srušila dvije bolte tik do časne sestre Marijane, naše kuharice, možda je kojom ciglom malo i dobila po ramenima, izašla je sva bijela od prašine, nasmijana, a mi smo pitali je li to ona bila u mlinu. Kazetna je pala na crkvu, svi nismo mogli odjednom u podrum, skrio sam se iza kutija s robom, prštale su kugle po fasadi, po hodniku, trešnja i tutnjava učestalih eksplozija, skaćem u podrum, rondam se niz visoke stepenice u duboki podrum. Uz konstataciju da sam čitav osim ogrebotina, nastaje zadovoljstvo i smijeh.

Ovdje ću navesti jedno za mene neizbrisivo iskustvo koje sam doživio dolazeći na Sve Svete u *Borovo Commerce*. Zapravo, kako su to doživjeli oni koji su ondje bili. Citirat ću gospođu Nevenku Zajačko iz njenog dužeg teksta koji nije nigdje objavljen i dr. Zlatka Šimunovića iz njegove knjige.

Gospođa Nevenka Zajačko piše:

Nekoliko dana prije prvog studenog rekoše da dolazi svećenik održati Svetu misu u skloništu na sam Dan mrtvih. Tiha radost i iščekivanje ispunili su sklonište tih dana, dolazi nam svećenik, dolazi nam onaj koji nam može pomoći. Ponekad sam sa zebnjom u duši pomislila kako će moći doći kroz taj pakleni oganj? A onda, kao da mi netko šapće sveto Evanđelje o Isusu i Petru kad Petar tone na moru: „Nevjerno, zašto si posumnjao?“ Vraća se vjera i nada. Naši borci ne sumnjaju, vjeruju da mogu dovesti patera k nama kako bi osnažio sumnjivce i razvedrio duše. Došao je i taj dan, ne mogu reći svanuo, jer ne znam... Komešanje, šaputanje i neka tiha svečanost vidjela se gotovo u svakom čovjeku. Vani je grmjelo, tutnjalo i samo se čuo direktan pogodak granate u zgradu. Nisam više sumnjala, ali sam bila strahovito znatiželjna, kako će to borci izvesti. Uvjeti za odlazak po svećenika i njegov dolazak bili su apsolutno nemogući, neprijatelj kao da nas je htio toga dana uništiti, te opravdati ime toga dana – Dan mrtvih. Prolazili su sati, a u podne rekoše da će početi Sveta misa. Međutim, ništa od toga. Gagi i suborci već su davno otišli po patera. Čekamo, iščekujemo. Komerc tutnji od silnih pogodaka, prolazi vrijeme... Kćerka me pita: „Mama, kad će doći?“, sliježem ramenima i govorim: „Ne znam kad,

ali doći će, moramo čekati.“ Što ti je sudbina i život! Djeca, taj Božji blagoslov za svakog čovjeka, u najtežim trenucima zrače snagom novog života i svojim postupcima, bilo dobrim ili nestašlucima, otjeraju teške misli. Taj dan, u vrijeme čekanja naročito, ili se to meni samo činilo, djeca su bila nestašna. Kao da su htjeli skrenuti pozornost nas odraslih na sebe. Svojim nestašlucima kao da su govorili: „Mi smo novi početak života, novi svijet koji dolazi. Na ovaj Dan mrtvih mi ničemo, živimo punim životom i ne obraćamo pozornost na okolnosti.“ Tek kasno poslije podne kao da je svijet stao, tiho i lagano kroz sklonište prolazili su branitelji Gagi i ostali (drugi – Edelinski, imao je samo 16 godina op. – moja). Zajedno sa svećenikom, s osmjesima na licima pozdravljali su nazočne. Pogledi tih ljudi govorili su: „Ništa nam ne mogu, uspjeli smo.“ Nije se mnogo razgovaralo, improvizirani oltar na jednom kraju skloništa, ispred tzv. kuhinje, okupio je narod, ranjenike koji su se mogli kretati i djecu. Pripreme za Svetu misu odmah su počele. Josip iz Vukovara, zvali smo ga „pop“, preuzeo je dužnost ministranta i domaćina kod svetog stola. O tom mladiću dale bi se napisati divne stranice požrtvornosti, nesebičnosti, brige za druge te mnogo toga što krasi jednu ljudsku dušu. Radio je kao bolničar, iako nije imao stručnu spremu (u Borovu izveden iz autobusa i ubijen – op. moja). Kad su pripreme završene, svećenik nas je pozdravio kratkim riječima. I misa je počela. U zraku, u atmosferi skloništa, u našim dušama zaorila se pjesma iz naših grla;

*„Do nebesa nek se ori, naših grudi gromki glas.
Neka jeknu rajski dvori, nek nas čuje Isus spas.“*

Kako je tekla pjesma, tako su tekle i suze u svih prisutnih... i naš pater nije skrivao suze, pjevao je zajedno s nama. Bili smo jedna duša, sjedinjena u molitvi pjesme, zatim molitva i kajanje. Pater je podijelio opći oprost svima koji su se željeli pričestiti. Molili smo punog srca. Ta molitva je bila razgovor s dragim Bogom, srdačan i plemenit razgovor.

Pričesna pjesma:

*„Čuj nas majko nado naša, tebi vapimo mi svi...
Jer od svake ti ćeš zloće zaštitom obranit svom.
Primi, primi mila majko naša srdašca
to je sve što mogu dati tvoja dječica.“*

Pjevali smo sa zanosom djece koja obožavaju svoju majku, gledaju u nju kao jedini spas, gotovo zaneseni nismo čuli tutanj i podrhtavanje skloništa, koje je ječalo pjesmom i molitvom. Pjevali su i molili živi ljudi već ukopani u zemlju, izviralala je pjesma iz živog groba, jača i veća od neprijateljskih granata. Duše su bile širom otvorene, a ono što je najljepše u svakom čovjeku, teklo je iz nas, pjesma i suze, naši

branitelji stajali su iza svećenika čvrsto na nogama na zemlji, ali ispod razine zemlje kao nepomične stijene.

Podijeljena je sveta pričest, svečano, tiho. Sjedinjenje i dodir s božanskim bićem u tim okolnostima bio je doživljaj za svakog pojedinca.

I opet pjesma, završna za svetu misu...

„Rajska djevo kraljice Hrvata...“

ponijela nas je do neslućenih visina, klikotala su naša grla kraljici Hrvata. Molili su živi Hrvati ispod zemlje na Dan mrtvih svoga Boga i majku da nas uskrisi, da pomogne napućenim tijelima i dušama svladati teškoće. Svladati neprijatelja koji je nemilice tukao sav hrvatski narod. Živi Hrvati su molili iz žive grobnice. Jača i veća je bila naša molitva i gromka pjesma od njihovih ubojitih granata i metaka. Zvukovi tog strašnog oružja činili su mi se kao pratnja nekog jezivog orkestra uz našu pjesmu.

Suprotnosti ljepote i strahote..., s pjesmom se završila Sveta misa... Svećenik opet upućuje utjehe i ohrabrenja. Bog dragi daje čovjeku onoliko patnje i muka koliko može izdržati. Blagoslivlja nas i pušta u miru, kao nebeska rosa osjećamo da nas pritišće nešto blaženo i lijepo nakon blagoslova. Sprema se nazad u svoje sklonište i ne pita kako će doći do tamo, samo se osmjehuje i pakuje. Gledamo i mi jedni u druge, nema pitanja. Sigurni smo, vratit će se živ i zdrav kako je i došao i naši će se borci opet vratiti živi i zdravi. Kasno u mrak svećenik je otišao u pratnji naših boraca, strašno je i pomisliti kako je bilo vani. Prošao je i taj dan. Upečatljiv kao i svi drugi, ali mnogo drugačiji od drugih dana. I sada, nakon svega što sam prošla, teških i preteških dana, kao i mnogi drugi Vukovarci, sjetim se ponekad nekog doživljaja, ali ništa nije tako duboko ostalo u sjećanju kao Sveta misa u „komercu“.

I danas, tijekom ovih godina, kad god sam na Svetoj misi proživljavam misu u „komercu“, misu jednog naroda živog zatrpanog, koji ispod zemlje pjeva i kliče najljepšim darovima neba. Suze su na svakoj svetoj misi, moj i naš dar najljepših osjećaja duše Bogu dragom.

Živjet će moj narod, živjet će Vukovarci, makar ih i pod zemlju zakopali. Kliktat će djeca, zvoniti pjesma i grmjeti molitva vukovarskih Hrvata.

Dr. Zlatko Šimunović:

Ali, vratimo se na ovaj dan koji baš i nije običan. Vrijedne domaćice – kuharice i veći broj sposobnih žena marljivo peku nekoliko vrsta kolača. Osjeća se i miris pečenke. Kažu,

pripremaju se odojci. No nije samo riječ o mirnodopskoj blagdanskoj hrani. Najavljena je oko dvanaest sati i duhovna hrana. Dolazi svećenik. Kao što je sam kasnije rekao u povijesti, po njega su došli u vukovarski franjevački samostan ovi hrabri momci. On je župnik u novoj crkvi na Trpinjskoj cesti koja je podignuta za Borovo naselje. Dakle, i mi u Borovo Commercu smo njegovi župljani. Ali zbog stalnih borbi na Trpinjskoj cesti morao je otići u Vukovar. Sada je opet među svojim župljanima. Negdje na početku skloništa, blizu kuhinje je oltar. Uvijek je prekriven čistom bijelom plahantom. Na njemu je raspelo i sveta slika. Tu je i velika hrvatska zastava s grbom. No dosada nisam imao prilike vidjeti kraj tog oltara svećenika. Kažu da je Josip Josić jednom zgodom ovdje javno s vjericima molio. Rekli su da je sve uspješno obavio kao neki pop. Danas je ovdje dirljivo. Vjernici Hrvati i ostali katolici – svi aktivno sudjeluju u svetoj misi. Mole se i odgovaraju svećeniku. Ministrant je Josip Josić. Nevjernici i pripadnici drugih vjera sve to znatiželjno promatraju iz svojih kutova i ležaja. Vidim i profesoricu Nadu Subotić kako stoji kraj ležaja i pomno sve prati. Kasnije je sjela na stolac. Tu u blizini, u prikrajku, stoji i Tihomir Kovačević. Gleda na sve strane. Kao da prvi put u životu vidi neki katolički crkveni obred. Dubravka stoji sasvim blizu oltara. Mira i ja smo prilično u pozadini ovog pobožnog skupa. Povremeno pogledom obuhvatim sve nazočne. Svi su ganuti. Dosada smo živjeli kao divljaci. I ne pamtim kad sam posljednji put bio na svetoj misi. Povremeno osjetim – grlo mi se stišće, a suze vlaže oči. Svladavam se da ne zaplačem. Pokušavam primiti svetu pričest. Jer, kao što se čini u ratnim prilikama, pater je svima podijelio zajedničko razrješenje od grijeha. No, svetih hostija nema dovoljno. Samo desetak. Tako su se samo najbliži svećeniku pričestili.

Poslije mise otišao sam na svoj ležaj. Josip je patera vodio po skloništu od kreveta do kreveta. Stigli su i do mene. Upoznao me sa svećenikom Antunom. Progovorili smo po koju riječ. Otišli su dalje. Uskoro su odvažni momci, gardisti, patera automobilom odvezli u samostan. Pozvali smo ga da s nama ruča. Ali njemu se žurilo.

Uz jedan krevet, ranjeni branitelj iz Međimurja – „Brine me samo hoće li mi se roditi dijete i hoću li ga ikada vidjeti!“ Osjetio sam njegovu tjeskobu i ne znam što sam rekao želeći ga ohrabriti. Uvelike sam se iznenadio i veoma obrađovao kada sam prošle godine imao trodnevnicu u Čakovcu i susreo se sa Zvonkom Horvatićem koji mi reče da je on onaj ranjenik iz Commerca i predstavio mi svoga već odrasla sina. Bože, koje radosti.

Ono što je kod svih ljudi, osim prirodnog straha za život, povećavalo otpornost u žrtvi i muci bio je njihov smisao. Ili bolje rečeno, malo je tko pomišljao na besmislenost svega, pa i žrtve. Pred očima je uvijek bio cilj pravednosti, pravde i slobode, i ugrozi tih vrijednosti trebalo se oduprijeti.

Sve se činilo kao normalno. Impresioniralo me je kako su branitelji podnosili torturu (mučeništvo) u logoru. Hrabro i dostojanstveno, barem dok sam ja tamo bio.

Ako kasnija događanja pripadaju vremenu rata, a ne nose vrijednosti prihvaćene žrtve i muke, onda ona postaju teža muka i pravo mučeništvo koje se teško podnosi: odlazak u Australiju obitelji Begonja, Kazimir i Sanja s dvoje djece; nisam ih bez boli vozio u zračnu luku; često pokapanje identificiranih branitelja koje sam poznavao kao i njihove obitelji, ili pak onih koji nisu izdržali u poslijeratnom izazovu, pa su si uzeli život. Ili čuti branitelja koji nije isposlovao prava koja mu pripadaju, a supruga mu kaže: „Što ti nisi digao glavu da te metak pogodi, pa bi ja i djeca danas bolje živjeli.“

Spomenuo sam da sam možda izašao iz rata i duhovno ojačan. Moram reći da sam sve promatrao ili trudio se promatrati očima vjere. Kad ona ne bi bila prisutna baš u tim situacijama, ne bi vrijedila uopće. Molitva, misa koju smo svaki dan obavljali unosila je mir i sigurnost u naša srca. Tako svijest o mogućem skorom odlasku iz ovoga života nije pobuđivala strah, dapače, uz sve slabosti pronađene u prosudbi o proživljenom životu, vjerujući u veličinu i dobrotu Božju, mirno se očekivao skori susret. Tako sam razmišljao u zadnjem noćnom dežurstvu, dok sam očekivao neprijatelja na vratima, uz primanje odrješenja, pomazanja, snimao sam na audiokaseti neka bude svjedočanstvo prije moguće smrti. Riječi psalma – „U tvojoj ruci Bože sudbina leži moja!“ (Ps 31,16) nisu bile samo stih i fraza toliko puta pročitana ili otpjevana nego izraz povjerenja (vjere) da je to tako, s neprotumačivom dozom predosjećaja da će me ovdje još podržati.

Da, moram ovdje reći da me ponekad nosio i običan ljudski ponos što to mogu proživljavati, pa i drugima se nekad kasnije i pohvaliti, da sam bio dionik ove životne i narodne drame. No ipak mislim da je sve bila milost Božja koja mi je dana.